

Eerste Kamer der Staten-Generaal

Minister van Defensie
Mevrouw D. Yeşilgöz-Zegerius
Postbus 20701
2500 ES Den Haag

Kazernestraat 52
2514 CV Den Haag
postbus 20017
2500 EA Den Haag

telefoon 070 312 92 45

e-mail postbus@eerstekamer.nl

datum 18 september 2026

betreft Defensienota 2026

ons kenmerk 182247

Geachte mevrouw Yeşilgöz-Zegerius,

De leden van de commissie voor Buitenlandse Zaken, Defensie en Ontwikkelingssamenwerking (BDO) hebben met belangstelling kennisgenomen van uw brief¹ van 29 juni 2026 met de Defensienota 2026, die u samen met de staatssecretaris van Defensie naar de Kamer heeft gestuurd. De leden van de fracties van De fracties van **PRO, BBB, PvdD, Fractie-Visseren-Hamakers** en **Fractie-Van de Sanden** hebben naar aanleiding hiervan een aantal vragen en opmerkingen.

Vragen en opmerkingen van de leden van de PRO-fractie

1. In uw brief schrijft u: "een voortrekkersrol te spelen in het bevorderen van een sterker Europa binnen de NAVO." De leden van de PRO-fractie juichen die doelstelling van harte toe. Hoe zal de regering hier de komende jaren concreet invulling aan geven?
2. Er is berichtgeving dat de Iran-oorlog leidt tot uitstel van levering van bepaalde militaire producten die bij Amerikaanse producenten zijn besteld als gevolg van acute vraag door de Amerikaanse defensie. Kunt u aangeven of en in hoeverre hiervan sprake is?
3. In eerdere antwoorden noemde de regering nog expliciet het streven naar minstens 40% gezamenlijke aanschaf naast 50% Nederlandse/Europese inkoop.² Deze leden zien dit in deze Defensienota niet terug lijkt het. Hanteert de regering deze norm nog?
4. De regering kiest tegelijkertijd voor versterking van de Nederlandse krijgsmacht in alle operationele domeinen én benoemt de noodzaak van Europees samenwerken. Hoe voorkomt u dat Nederland en andere Europese landen met de sterk stijgende defensiebudgetten grotendeels parallelle nationale krijgsmachten opbouwen? Dat is duur en inefficiënt, zo menen de leden van de PRO-fractie. Welke concrete capaciteiten kiest Nederland er bewust voor níét zelfstandig op te bouwen, omdat Europese partners daarin kunnen voorzien? Als u dit nog niet kan aangeven, wanneer kunt u dat wel?
5. Van het vele dat essentieel is voor hoofdtak 1 staat de beschikbaarheid van luchtafweer waarschijnlijk met stip op één. Gezien de schaarste aan interceptors bij Amerikaanse

¹ Kamerstukken I, 2025-2026, 36975, A.

² Kamerstukken I, 2025-2026, 36800 X, E.

datum 18 september 2026

ons kenmerk 182247

blad 2

bondgenoten in de golf, de zéér hoge prijs en de lange levertijden raken de leden van de PRO-fractie ervan overtuigd dat afhankelijkheid van de Amerikanen op dit punt onaanvaardbaar is. Welke concrete stappen neemt u om deze afhankelijkheid weg te nemen?

6. In hoeverre leiden de NAVO-capaciteitsdoelstellingen tot het (adequaat) voorkomen van duplicaties/parallelle systemen tussen Europese landen, en tot het realiseren van Europese autonomie? Of blijven er met het invullen van deze capaciteitsdoelstellingen nog significante afhankelijkheden ten opzichte van de Verenigde Staten bestaan?

Vragen en opmerkingen van de leden van de BBB-fractie

In algemene zin kunnen de leden van de BBB-fractie zich goed vinden in de Defensienota 2026. De nota is goed gestructureerd en geschreven, adresseert alle nodige hoofdzaken, en getuigt van een noodzakelijke en realistische ambitie in een voor Nederland en bondgenoten duidelijk onveiliger geworden Europa en wereld. Deze leden willen daarom vooral ook vragen stellen ter verduidelijking, aanvulling en gericht op specifieke onderwerpen die door hen belangrijk worden gevonden. De leden van de BBB-fractie hebben de volgende vragen voor u:

1. In de hele Defensienota 2026 worden voedselzekerheid en voedselvoorziening niet genoemd. Niet alleen de Nederlandse bevolking, maar ook de krijgsmacht moet voldoende kunnen blijven eten en drinken om voort te kunnen (bestaan). Waarom wordt in de nota hier geen aandacht aan geschonken? Hoe kijkt u naar de bescherming van de primaire voedselketen en de agrarische logistiek (zoals distributiecentra en transport) in het geval van militaire of hybride dreigingen of ontwrichting, en is dit voldoende verweven in de plannen voor nationale veiligheid?
2. In hoeverre legt het nationale programma voor de ruimtebehoefte van Defensie opnieuw een onnodig zware druk op agrarische gronden in de regio's, nu er wordt gestreefd naar een schaalbare krijgsmacht en grotere munitie- en kazerneterreinen? Waarom wordt door Defensie niet harder ingezet op het hergebruik van reeds bestaande industriële terreinen of verouderd vastgoed in plaats van het claimen van open ruimte en grond die cruciaal is voor de voedselvoorziening en de leefbaarheid van het platteland? Bent u bereid te onderzoeken of het mogelijk is meer munitiedepots (en vergelijkbare infrastructuur) in bestaande bossen te bouwen, om zo daarvoor geen waardevolle landbouwgrond (meer) te gebruiken?
3. Op pagina 93 van de Defensienota 2026 staat een vrij kort en cryptisch stukje tekst over 'verminderen CO2-uitstoot met 55% in 2030 ten opzichte van 1990, met een voorbehoud voor het operationele domein.' Garandeert u dat binnen het operationele domein geen enkele afbreuk zal worden gedaan aan de effectiviteit van de krijgsmacht om CO2-uitstoot te verlagen? Anderzijds, wat doet u nu om CO2-uitstoot te compenseren, zoals het planten van meer bomen en ander groen? Hoeveel extra CO2 wordt zo jaarlijks door Defensie aan de lucht onttrokken? Wat wilt u daar nog extra voor doen?
4. Wat wilt u meer doen om Nederlandse defensie-industrie-bedrijven te steunen om hun productie te verhogen? Kunnen ook kleine Nederlandse scheepswerven, ook in de markt voor grote privé-jachten, meer worden ingeschakeld voor de Nederlandse of andere marines? Wat kunt u doen om kleine of familiebedrijven, die moeilijker vreemd kapitaal kunnen aantrekken en dus voor-investeren, betere kansen te geven op verkoop aan Defensie? Hoe wordt gewaarborgd dat de miljardeninvesteringen niet enkel naar grote (stedelijke of internationale) defensieconcerns vloeien, maar dat ook de MKB(-familiebedrijven) en toeleveranciers in de provincies hier direct van profiteren? Veel technologische innovaties en onbemenste systemen

datum 18 september 2026

ons kenmerk 182247

blad 3

(zoals drones) zijn zogenaamde *dual-use* toepassingen die ook voor de agrarische sector of regionale logistiek interessant zijn. Waarom wordt er in de defensienota niet actiever gekoppeld aan regionale 'broedplaatsen' en kennisinstituten buiten de Randstad om burger- en defensie-innovatie slim te combineren?

5. De nota kondigt aan dat er fors wordt geïnvesteerd in innovatie en dat er een speciale *Defensie Innovatie Opschalingsautoriteit* komt om ideeën sneller van het lab naar het front te brengen.³ Hoe wordt gegarandeerd dat deze autoriteit niet verzandt in 'Haagse bureaucratie' en dat regionale innovatiehubs en MKB-bedrijven in de provincies hier daadwerkelijk van profiteren in plaats van enkel de grote gevestigde tech-concerns?
6. Op pagina 96 schrijft u over de Wet weerbare defensie-industrie, inclusief een voornemen tot het creëren van (meer) wettelijke mogelijkheden voor marktregulering, zoals het 'bedrijven verplichten strategische voorraden aan te leggen'. Gaat het hier alleen om voorraden voor Defensie, of ook om voorraden voor andere delen van of zelfs de hele Nederlandse samenleving? Wordt ook gedoeld op strategische voorraden zoals van zeldzame aardmetalen, basismaterialen en voedsel? Gaan ook strategische diensten en andere capaciteiten in de wet worden opgenomen, of alleen fysieke voorraden?
7. De leden van de BBB-fractie merken op dat er in de Defensienota veel aandacht uitgaat naar de bescherming van offshore-infrastructuur, maar verdient de bescherming van vitale knooppunten op land (zoals energienetwerken, waterhuishouding en de voedseldistributie in de regio) niet ook extra investeringen binnen de totale veiligheidsarchitectuur van de nota?
8. Op pagina 25 van de Defensienota staat in een kadertekst: 'dragen bij aan de aanpak van de schaduwvloot'. Dit wordt nergens in de nota toegelicht. Wat wil de regering tegen de Russische schaduwvloot doen? Wat is de wettelijke grondslag voor deze aanpak? Wanneer kan naar verwachting extra, benodigde wetgeving worden ingevoerd? Waar in de wereld wil zij bijdragen? Zijn er ook andere landen dan Rusland met een 'schaduwvloot' en wilt u ook bijdragen aan de aanpak daarvan?
9. Hoeveel fte betreft de uitbreiding van de Koninklijke Marechaussee die wordt genoemd in de nota? Hoeveel wordt de bijstandscapaciteit van de Koninklijke Marechaussee aan het civiele gezag daarmee uitgebreid? Zowel met haar eigen binnenlandse, niet-militaire activiteiten als doordat zij bijstand aan het civiele gezag en de civiele politie kan leveren, is de Koninklijke Marechaussee van groot belang in tijden van spanning, dreiging, grote openbare ordeverstoringen, aanslagen of hybride oorlogsvoering binnen het Nederlands grondgebied. Heeft de minister voornemens om de capaciteit van de Koninklijke Marechaussee verder uit te breiden, ook in afstemming met andere ministeries? Zou het volgens u, om de capaciteit van de Koninklijke Marechaussee uit te breiden, inclusief haar bijstandspotentieel voor het civiel gezag, wenselijk zijn om de Defensie Bewakings- en Beveiligingsorganisatie (DBBO) in de Koninklijke Marechaussee op te nemen? En de (voormalige) Rijks Beveiligingsorganisatie (RBO)? Heeft u de wens wetswijzingen voor te stellen voor bijstandsverlening, zoals de betreffende artikelen in de Politiewet? Lang niet alle, vaak gespecialiseerde eenheden van de krijgsmacht die bijstand kunnen leveren aan het civiele gezag, staan in de wet genoemd in artikelen die over de mogelijkheid van bijstandsverlening gaan. Kan bijstandsverlening uitgebreider in de wet, ook in het staatsnoodrecht, worden opgenomen?

³ Ministerie van Defensie, Defensienota 2026. Samen voorwaarts!, blz 106-107. Bijlage bij: *Kamerstukken I*, 2025-2026, 36975, A.

datum 18 september 2026

ons kenmerk 182247

blad 4

10. De Koninklijke Marechaussee voert onder andere de grenspolitietaken uit voor het civiel gezag. Van de andere taken van de Koninklijke Marechaussee die daar ook worden genoemd (bescherming van luchthavens, bescherming van vitale objecten, personen en transporten) bestaan naast taken voor het civiele gezag ook varianten voor Defensie zelf: bescherming van militaire luchthavens, andere objecten, personen en transporten). Grensbewaking werd in het verleden door de Koninklijke Marechaussee ook onder gezag van Defensie uitgevoerd. Heeft Defensie nu geen belangen bij grenscontroles? Kan het houden van grenscontroles tegen militaire en hybride dreigingen als (permanente) militaire taak aan de Koninklijke Marechaussee worden opgedragen en indien juridisch noodzakelijk in de wet worden opgenomen?
11. Wat wilt u doen om het draagvlak voor de krijgsmacht in Nederlandse regio's, alsook de binding met regio's, te versterken? Denkt hij daarbij aan het (her)instellen van regionale eenheden van de Nationale Reserve, maar ook doelbewuste spreiding van Defensieorganisaties over het hele land? Met de groei van de krijgsmacht en de komst van nieuwe eenheden (zoals de inzet van cargo-drones op regionale locaties zoals Vliegbasis Deelen) dreigt opnieuw eenzijdige druk op de lokale leefomgeving te ontstaan. Hoe kijkt u naar een eerlijke, evenwichtige spreiding van kazernes en oefenterreinen over *alle* provincies, zodat de lasten en de lusten (werkgelegenheid en regionale economische impulsen) eerlijk worden verdeeld?
12. Zoals ook weer in deze nota staat beschreven, moet de krijgsmacht fors groeien qua personeel en reservisten. Hoe wil Defensie voorkomen dat de werving mislukt in de toch al krappe regionale arbeidsmarkten? Worden kazernes en oefenterreinen zo gespreid dat ze juist bijdragen aan de economische impuls en werkgelegenheid in krimp- of grensregio's? Blijkens de nota is er ook meer medisch personeel nodig voor Defensie. Hoe gaat Defensie dit vormgeven gezien de krapte op de arbeidsmarkt en het feit dat het nu al een van de knelpuntcategorieën is? Defensie wil ook meer vrouwen werven. Welke personeelsbehoudsmaatregelen specifiek gericht op vrouwen in de gezondheidszorg neemt Defensie? Zijn er medische maatregelen die zich richten op gezondheidszorg voor vrouwen?
13. Op pagina 73 van de nota wordt het 'Framework for Western Hemisphere Allied Cooperation' genoemd. Welke financiële of operationele middelen stelt u hiervoor (extra) ter beschikking? In de nota schrijft u ook dat een extra marinierseenheid permanent op de Nederlandse Antillen aanwezig zal zijn. Heeft u ook plannen om de eigen militaire eenheid van de Nederlandse Antillen, de Antilliaanse militie, uit te gaan breiden? Wat gaat u nog meer doen om de veiligheid van de Antillen te vergroten, zoals (meer) permanente aanwezigheid van drones, de luchtmacht, vloot en Kustwacht?
14. De leden van de BBB-fractie hebben zich nooit een groot voorstander van de herinvoering van de opkomst-/dienstplicht getoond. Met de Defensienota schetst u een groeipad voor de komende jaren voor het personeelsbestand en reservistencapaciteit voor de komende (tien) jaren. Ook u en de regering zien nu blijkbaar niet de noodzaak voor herinvoering van de opkomstplicht. Gezien het grote belang van deze kwestie, is het echter verstandig dit open en realistisch te blijven benaderen. Wat moet er gebeuren, in welke omstandigheden zou de regering zich gedwongen voelen om toch de opkomstplicht weer in te stellen? Kunt u redelijkerwijze aannemelijk maken dan niet te laat te zijn, omdat het jaren zal kosten voordat grote aantallen voldoende getrainde dienstplichtigen en als dienstplichtige getrainde reservisten voor daadwerkelijke (oorlogen)inzet beschikbaar te hebben? Waarom bent u van mening vanuit deze redenering nu al niet te laat te zijn met herinvoering?

datum 18 september 2026

ons kenmerk 182247

blad 5

15. Wat wilt u doen om vanuit uw werkgeversverantwoordelijkheid de (financiële) nazorg en ondersteuning voor de Nederlandse Militaire Oorlogs- en Dienstslachtoffers te waarborgen?
16. In het Eindrapport beleidsdoorlichting militaire gezondheidszorg (MGZ) 2011-2021⁴ staat dat op dit moment de realiteit is dat het grootschalig optreden in het hoogste geweldsspectrum (hoofdtak 1) nog niet volledig geneeskundig ondersteund kan worden. Wanneer is te verwachten dat Defensie beschikt over een operationeel gezondheidszorgsysteem dat in staat is om met eigen middelen de verwachte verliezen van eigen troepen te kunnen beoordelen en prioriteren (triëren), behandelen en transporteren naar Nederland?

Vragen en opmerkingen van de leden van de PvdD-fractie

De leden van de fractie van de PvdD hebben de volgende vragen voor u over de Defensienota 2026:

1. Deze leden lezen dat de Defensienota 2026 voorziet in een forse verdere groei van de defensie-uitgaven, terwijl de Algemene Rekenkamer over 2025 €4,4 miljard aan fouten en onzekerheden bij Defensie constateerde.⁵ Welke concrete wijzigingen heeft het ministerie doorgevoerd om de controle op de besteding van deze sterk stijgende middelen te verbeteren, en hoe wordt de Kamer geïnformeerd over de effectiviteit daarvan?
2. Hoe voorkomt u dat de snelle uitbreiding van de krijgsmacht leidt tot structurele overbelasting van defensiepersoneel, en bent u bereid de groei van Defensie te koppelen aan aantoonbaar voldoende personele capaciteit? Deelt u de zorg van deze leden en van militaire vakbonden dat de combinatie van de Defensienota 2026 en de Wet op de defensiegereedheid (Wodg) ertoe kan leiden dat militairen minder inspraak krijgen in arbeidsuren, overwerk en veilige arbeidsomstandigheden? Hoe rechtvaardigt u het beperken van deze rechten, en welke waarborgen zijn er om te voorkomen dat de verhoging van de militaire gereedheid wordt afgewenteld op de gezondheid, veiligheid en rechtspositie van defensiepersoneel?

Vragen en opmerkingen van de leden van de Fractie-Visseren-Hamakers

Het lid van de Fractie-Visseren-Hamakers onderschrijft de steun aan Oekraïne, en begrijpt dat Nederland en Europa zichzelf moeten kunnen verdedigen, maar maakt zich zorgen over de eenzijdige aandacht die uitgaat naar militaire verdediging, en de weinige aandacht die brede veiligheid krijgt. Dit lid vindt ook dat een genuanceerd debat over wat daadwerkelijk nodig is voor een adequate verdediging steeds moeilijker wordt. Dit terwijl dit debat van groot belang is, ook gezien de steeds grotere bedragen die het kabinet wil investeren in defensie.

1. Graag uw reactie op deze twee inleidende opmerkingen.

Daarnaast heeft dit lid de volgende inhoudelijke vragen naar aanleiding van de Defensienota 2026.

2. Hoe en in welke mate werkt Defensie aan brede veiligheid (zie onder meer de Rijksbrede Risicoanalyse Nationale veiligheid uit van het RIVM⁶ uit 2022 en de Veiligheidsstrategie voor het Koninkrijk der Nederlanden 2023-2029)⁷ waarin veiligheid niet alleen wordt gezien als militaire dreigingen maar ook klimaat- en natuurrampen, cyberdreigingen, bedreiging van vitale infrastructuur?

⁴ Ministerie van Defensie, Beleidsdoorlichting Militaire Gezondheidszorg 2011-2021. Eindrapport, 14 maart 2023.

⁵ Algemene Rekenkamer, Ministerie van Defensie (X) en Defensiematerieelbegrotingsfonds (K). Rapport bij het Jaarverslag 2025, mei 2026, <https://www.rekenkamer.nl/documenten/2026/05/20/vo-2025-def>.

⁶ RIVM, Rijksbrede Risicoanalyse nationale veiligheid 2022, <https://www.rivm.nl/documenten/rijksbrede-risicoanalyse-nationale-veiligheid-2022>.

⁷ Rijksoverheid, De Veiligheidsstrategie voor het Koninkrijk der Nederlanden, <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/2023/04/03/veiligheidsstrategie-voor-het-koninkrijk-der-nederlanden>.

datum 18 september 2026

ons kenmerk 182247

blad 6

3. Hoeveel van het defensiebudget wordt besteed aan de andere, niet-militaire, aspecten van brede veiligheid?
4. Hoeveel van de rijksbegroting wordt besteed aan de andere aspecten van brede veiligheid?
5. De Defensienota spreekt van afschrikking. Hoe zorgt u ervoor dat zorgen voor een adequate Nederlandse en Europese verdediging niet bijdraagt aan een wapenwedloop?
6. Hoe werkt de regering aan het voorkomen van gewapende conflicten?
7. Hoeveel van de defensiebegroting wordt besteed aan het voorkomen van gewapende conflicten?
8. Hoeveel van de rijksbegroting wordt besteed aan het voorkomen van gewapende conflicten?
9. In de nota wordt klimaatverandering als katalysator genoemd – dus als een gegeven. Bent u het met het lid van de Visseren-Hamakers-fractie eens dat het werken aan klimaatmitigatie werken aan veiligheid is? Zo ja, hoe werkt Defensie, en de regering, vanuit veiligheidsperspectief aan klimaatmitigatie?
10. Wat zijn, wat u betreft, de belangrijkste zwakke plekken in de Europese en Nederlandse defensie (die in een niet-vertrouwelijke setting kunnen worden besproken)?
11. Volgens openbare analyses zijn dat met name luchtafweer, gebrek aan Europese coördinatie en gebrek aan ervaring in het leiden van grootschalige internationale operaties. Deelt u deze analyse? Zo ja, welke maatregelen neemt de regering om deze zwakke plekken aan te pakken?
12. Hoe wordt in Europa samengewerkt om kosten te besparen en overlap in investeringen te voorkomen?
13. Hoe zorgt de regering ervoor dat militaire defensie niet ten koste gaat van andere aspecten van brede veiligheid zoals klimaat of een robuuste natuur?
14. Energiezekerheid, klimaat en duurzaamheid worden in de Defensienota alleen betrokken op defensie zelf, maar worden in bredere zin niet als onderdeel van brede veiligheid gezien. Waarom worden deze aspecten van brede veiligheid niet als zodanig meegenomen in de defensienota?
15. Bent u ervan op de hoogte dat in Nederland en elders dierproeven worden gedaan voor defensie en de defensie-industrie?
16. Bent u bereid bij aankoop van defensiematerieel na te gaan of er dierproeven zijn gedaan voor dit materieel en de kamers hierover te informeren (over de aantallen dieren en de aard van het onderzoek)?
17. Als blijkt dat er dierproeven zijn gedaan voor aan te kopen defensiematerieel, bent u bereid te onderzoeken of er alternatieven beschikbaar zijn zonder dierproeven, en te kiezen voor dit dierproefvrije alternatief?
18. Bent u bereid om in gesprek te gaan met defensieleveranciers en collega's in partnerlanden, bijvoorbeeld in Europees verband, over de transitie naar een proefdiervrije defensie, en de Kamers over de voortgang te informeren?
19. Is het juist dat de nieuwe Defensiewet (Wodg) regelt dat bijzondere persoonsgegevens worden verzameld, zoals etnische afkomst of seksuele gerichtheid? Zo ja, waarom denkt u deze gegevens nodig te hebben, en bent u bereid de verzameling van deze gegevens te heroverwegen?

Vragen en opmerkingen van de leden van de Fractie-Van de Sanden

Uitvoeringskracht en tijdlijnen

1. De Defensienota stelt dat Rusland in het slechtste geval binnen één jaar na het einde van de gevechten in Oekraïne een beperkte oorlog tegen de NAVO kan voeren — maar de personele

datum 18 september 2026

ons kenmerk 182247

blad 7

groei naar 122.000 loopt door tot ver na 2030.⁸ Op welk moment loopt het dreigingstempo vooruit op het opbouwtempo, en wat is het plan voor dat gat?

2. Defensie erkent zelf "overprogrammeren" te gebruiken om onderrealisatie te compenseren.⁹ Wat is de huidige realisatiegraad van eerdere Defensienota's, en waarom zou dat patroon nu doorbroken worden?
3. De vastgoedrealisatie moet van gemiddeld €425-635 miljoen naar €2 miljard per jaar.¹⁰ Is er een precedent waarin de Rijksoverheid een dergelijke versnelling daadwerkelijk heeft gehaald, gegeven stikstof- en netcongestieproblematiek die in de nota zelf als beperkend wordt erkend?

Personeel en het Dienmodel

4. Het uitgangspunt blijft vrijwilligheid, met een escalatieladder naar selectieve opkomstplicht als terugvaloptie. Bij welke concrete drempelwaarde — aantal reservisten, vullingspercentage — wordt die knop omgezet, en is dat besluit aan het kabinet of aan Defensie zelf?
5. Defensie wil doorgroeien naar 102.000 in 2030 en "uiteindelijk" 122.000¹¹, maar de arbeidsmarkt is nu al krap en de defensie-industrie concurreert om dezelfde technici, zo constateert het lid van de Fractie-Van de Sanden. Welk deel van de instroom komt ten koste van andere vitale sectoren die ook moeten groeien (energie, digitale infrastructuur)?
6. Reservisten moeten een steeds groter deel van de schaalbare krijgsmacht vormen (van 10.225 in 2026 naar 20.000 in 2030), primair vanuit hun civiele baan. Is er onderzoek gedaan naar de bereidheid van civiele werkgevers om dat daadwerkelijk te faciliteren, buiten de wettelijke verankering die pas nog moet worden uitgewerkt?

Industriële basis en strategische afhankelijkheid

7. Defensie wil minimaal 50% inkopen bij Nederlandse en Europese bedrijven.¹² Wat is het huidige percentage, en welk deel van de "Europese" leveranciers is in de praktijk afhankelijk van Amerikaanse of Aziatische onderdelen en zeldzame aardmetalen — het risico dat de nota zelf bij China signaleert?
8. De nota noemt drie beoogde "toonaangevende militaire capaciteiten" en vijf "hoogwaardige componenten" tegen 2035. Dit lid vraagt u waarom zo weinig, gegeven de ambitie om tot de wereldtop te behoren, en welke landen worden als benchmark gebruikt?
9. Munitie- en materieelproductie moeten fors opschalen, maar de nota erkent dat de Nederlandse industrie "nog niet" in de urgente behoefte kan voorzien. Wat gebeurt er in de overbruggingsperiode — wordt daarvoor buiten Europa ingekocht, en van wie?

Financiering en politieke houdbaarheid

10. De 3,5%-norm wordt wettelijk vastgelegd, maar pas vanaf 2035; tot 2030 geldt 2,8%. Wat gebeurt er met de ambities in deze nota als een volgend kabinet de tussenliggende jaren niet volledig invult — is er een wettelijke ondergrens voor het groeipad, of alleen voor het eindpunt?

⁸ Ministerie van Defensie, Defensienota 2026. Samen voorwaarts!, blz 6. Bijlage bij: *Kamerstukken I*, 2025-2026, 36975, A.

⁹ Idem, blz 107.

¹⁰ Idem, blz 92.

¹¹ Idem, blz 58.

¹² Idem, blz 83.

datum 18 september 2026

ons kenmerk 182247

blad 8

11. Defensie-uitgaven concurreren met andere departementen in een tijd van bredere begrotingsdruk. Welke bezuinigingen of belastingmaatregelen elders zijn nodig om het pad naar 3,5% vol te houden, en zijn die politiek al belegd buiten het coalitieakkoord?
12. De financiële bijlage is grotendeels vertrouwelijk vanwege operationele veiligheid. Hoe kan de Kamer — en de belastingbetaler — de doelmatigheid van €19,3 miljard extra per jaar (2035) beoordelen zonder zicht op de onderliggende keuzes?

Hybride dreiging en de grijze zone

13. De nota erkent dat Nederland zich al jaren in de grijze zone bevindt en dagelijks wordt geraakt door cyberaanvallen, sabotage en spionage.¹³ Welke concrete drempel voor eigen respons — buiten afschrikking en attributie — wordt voorgesteld, gegeven dat attributie zelf al "complex en tijdrovend" wordt genoemd?
14. Cyberweerbaarheid wordt primair als civiele aangelegenheid bestempeld, met Defensie in een aanvullende rol. Is die taakverdeling nog houdbaar gezien de schaal van de dreiging die de nota zelf beschrijft, of is dit een verantwoordelijkheid die tussen ministeries blijft hangen?
15. Defensie zet in op offensieve cybercapaciteiten "om tegenstanders te beïnvloeden en, indien nodig, aan te vallen". Onder welk juridisch mandaat en welke parlementaire controle vindt die inzet plaats, gegeven dat dit buiten het gebruikelijke kader van artikel 100-brieven valt?

Europese ambitie versus praktijk

16. Nederland wil een "voortrekkersrol" spelen in een sterker Europa binnen de NAVO, maar erkent tegelijk dat de VS zich steeds meer op belangen buiten Europa richten. Wat is het concrete Nederlandse antwoord als de *burden shift* van VS naar Europa trager verloopt dan gepland — is er een nationaal *fall-back* scenario?
17. De EU-defensieomnibus, mede op initiatief van Nederland, moet aanbestedings- en vergunningsprocedures versnellen. Loopt dit instrument het risico dezelfde procedurele en juridische bezwaren op te roepen als de Omnibus AI en Digitaal — waar het ontbreken van effectbeoordelingen al tot juridische en politieke kritiek heeft geleid?

Toezicht en democratische controle

18. De Wet op de Defensiegereedheid geeft Defensie de bevoegdheid tijdelijk af te wijken van regels die gereedstelling belemmeren. De Raad van State heeft hier kritiek op geuit vanwege gevolgen voor rechtsbescherming en zorgvuldigheid.¹⁴ Hoe verhoudt "tijdelijke" afwijking zich tot de eigen erkenning in de nota dat de dreiging structureel, niet tijdelijk is?
19. De nota belooft "meer toezicht" ondanks versnelling en schaalvergroting, onder meer via kortcyclisch, signalerend toezicht.¹⁵ Is onafhankelijk toezicht realistisch te combineren met een organisatie die zichzelf tegelijkertijd machtigt om standaardprocedures te omzeilen — en wie toetst of '*normalisation of deviance*' wordt voorkomen, als de eigen organisatie zowel uitvoerder als eerste toezichthouder is?

Afhankelijkheid van Verenigde Staten

¹³ Idem, blz. 16.

¹⁴ *Kamerstukken II*, 2025-2025, 36970, nr. 4.

¹⁵ Ministerie van Defensie, Defensienota 2026. Samen voorwaarts!, blz. 101.

datum 18 september 2026

ons kenmerk 182247

blad 9

20. De nota erkent dat de VS "steeds meer belangen buiten Europa" prioriteren, maar de afschrikking blijft rusten op Amerikaanse nucleaire garanties en een NAVO-planning (NATO Force Model) waarin de VS leidend zijn.¹⁶ Welke concrete, tijdgebonden stappen zijn er om het scenario dat de nota zelf noemt — Europa dat "tijdelijk zonder de VS" het eigen grondgebied verdedigt — daadwerkelijk uitvoerbaar te maken, en binnen welke termijn moet dat kunnen?
21. Cruciale *enablers* — satellietcommunicatie, langeafstandsinlichtingen, luchttransport, delen van de raketverdediging — zijn deels of grotendeels Amerikaans. Welk deel van de "unieke eigenstandige inlichtingenpositie" is in de praktijk afhankelijk van Amerikaanse systemen of data, en welk tijdpad hanteert Defensie om die afhankelijkheid te verminderen?
22. Nederland investeert in het Amerikaanse *Collaborative Combat Aircraft*-project en zoekt "wederzijds voordelige toegang" tot de Amerikaanse defensiemarkt.¹⁷ Hoe verhoudt die bilaterale afhankelijkheid zich tot de gelijktijdige ambitie van Europese strategische autonomie, gegeven eerdere precedentes van eenzijdige Amerikaanse exportrestricties op bijvoorbeeld F-35-onderdelen?
23. De veronderstelling dat de NAVO een "nucleair bondgenootschap" blijft, steunt impliciet op blijvend vertrouwen in de Amerikaanse nucleaire garantie. Welk Europees alternatief is uitgewerkt voor het scenario waarin die garantie geloofwaardig verwatert, en op welke termijn zou dat operationeel kunnen zijn?

Trage orderverlening en onderbenutting van Europese uitzonderingsbepalingen

24. De nota kondigt aan minstens 50% bij Nederlandse en Europese bedrijven te willen inkopen, maar zwijgt over het gebruik van artikel 346 VWEU, dat lidstaten toestaat wezenlijke veiligheidsbelangen te laten prevaleren boven de reguliere Europese aanbestedingsplicht. In welke mate maakt Defensie nu gebruik van deze uitzonderingsgrond, hoe verhoudt dat zich tot Frankrijk en Duitsland, en welke drempel wordt gehanteerd om die vaker toe te passen ten gunste van de Nederlandse industrie?
25. De "ladder van eenvoud" en de EU-defensieomnibus versnellen de administratieve procedure, maar raken niet de onderliggende vraag of Defensie bij urgente, strategisch gevoelige verwervingen consequent kiest voor onderhandse gunning op veiligheidsgronden in plaats van openbare Europese aanbesteding. Hoeveel van de aangekondigde verwervingstrajecten lopen nu via een reguliere aanbesteding in plaats van via de veiligheidsuitzondering, en wat is het effect op de doorlooptijd?
26. Terughoudendheid met de veiligheidsuitzondering betekent internationale concurrentie en langere doorlooptijden voor orders aan de Nederlandse industrie — terwijl de nota zelf stelt dat attritie en snelheid van opschaling bepalend zijn voor het moderne slagveld. Is die terughoudendheid een bewuste juridische keuze, en welke afweging tussen snelheid en Europese aanbestedingsdiscipline ligt daaraan ten grondslag?

(Semi-)autonome, AI-gestuurde systemen

27. De ambitie is dat over vijf jaar meer dan de helft van de operationele effecten met onbemenste systemen wordt bereikt, terwijl de jaarlijkse investering in de Defensie innovatie- en opschalingsautoriteit circa €350 miljoen bedraagt (beide sporen samen) tegenover een

¹⁶ Idem, blz. 24.

¹⁷ Idem.

datum 18 september 2026

ons kenmerk 182247

blad 10

totaalbudget dat oploopt tot tientallen miljarden. Is dit bedrag realistisch om die ambitie te halen, en met welke investeringsniveaus van bondgenoten of tegenstanders is dit vergeleken?

28. Autonome systemen worden gekoppeld aan het uitgangspunt dat de mens de effecten "redelijkerwijs moet kunnen voorspellen". Sluit dit volledig autonome doelidentificatie zonder mens-in-the-loop categorisch uit, en hoe verhoudt die zelfopgelegde beperking zich tot tegenstanders die volgens de nota zelf met minder scrupules opereren op dit vlak?
29. De nota citeert dat in Oekraïne het merendeel van de slachtoffers nu door drones valt en dat goedkope, schaalbare middelen bepalend zijn voor doorzettingsvermogen. Waarom wordt de AI- en autonome-systemeninvestering dan grotendeels via een aparte, relatief beperkte innovatieautoriteit gestructureerd, in plaats van als dominant onderdeel van de hoofdinvesteringsprogramma's in alle domeinen?

De leden van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken, Defensie en Ontwikkelingssamenwerking (BDO) zien uw reactie met belangstelling tegemoet en ontvangen deze graag binnen vier weken na dagtekening van deze brief.

Hoogachtend,

Koen Petersen

Voorzitter van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken, Defensie en
Ontwikkelingssamenwerking